

МИЛАН МИЦИЋ

## ПОВЕСТ СА ПРУГА, МОРА И ИЗ МАЛОГ ЗАБОРАВА

1.

*Кињези су брзи ка месеци. Кајџи њи нешџија макне не мереџи ја сџији, причао је 30. априла 1939. године солунски добровољац Ђуро Пањак звани Ђусица у кафани Код Исе у селу В., у Банату.*

*Едном најбржи војник у нашему џуку јурио Кињеза џри дана и џри ноћи, наикајџи му није моја виђеџи лице, само џуџу.*

*Кајџ се враџиџу у чеџу одведен је у болницу и једва је жив осџа. По раџу населили ја у село К. и џамо је ода сџоро, ноџу џред ноџу. Научио ја Кињез џамеџи.*

2.

У кафанама Код Исе и Код Самујила тридесетих година 20. века Еманујило Поноћко, пророк села В., пред више сведока је изрекао:

*Дваес џрво сџољеће биће врло брзо. Док џренеџи џроће џи дан. Пролазиће брзо џуџске џодине, џа и живоџи.*

*Чојек ће џред смрџи џовориџи: џесам ни живиџо.*

*Тада ће завладаџи Кињези. Они су народ најбржи.*

*Мој деда Јосо с тим се није слагао:*

*Каки Кињези. Америка. Ђарли Ђамџи је на филму брзо џџа.*

*Нарочиџо кајџ ја џериф џони.*

3.

Неслагања у вези с тим ко је бржи Кинези или Американци настављала су се и продубљивала у дискусијама у селу В. све до у дубину шездесетих година 20. века. Насељени добровољци и

колонисти из свих крајева Југославије у Банату жучаљиво су расправљали на ту тему. Ипак, сви су се у једном слагали: двадесети и први век биће веома брз.

Рекли су:

*Оӣ брзине нароӣ неће виђеӣи једно грӯио̄ӣ.*

*Маӣер неће љам̄ӣӣӣ лице ш̄ери, а син ћеће. Така ће бӣӣӣ брзина.*

*Едни грӯе о̄исиваӣ ће само у обрисима.*

*Ка сјени.*

#### 4.

*Мислим да је сӣнал да се љожуру да нац̄ Тесла, тврдио је Мане Поноћко. А кай̄ је Гавро љрӣуца љочела је љрка кроз сӣољеће. Да смо најebали најebали смо – моремо се сложӣӣӣ.*

#### 5.

Ђуро Пањак звани Ђусица тог лета 1914. године мобилисан је у чувену 79. личку, оточачку регименту коју су звали и *Јелачићева ре̄имен̄ӣа*.

С другим народом стрпан је у вагон и одведен у Грац, где су му обукли униформу. Војници ове јединице тврдили су да је униформе сигурно шио чувени оточачки кројач Шпаљ.

*Зна је да ће бӣӣӣ ра̄ӣа. Оӣ љроље̄ӣос ра̄дио је и дању и ноћу. Код ње̄а је вазда све̄је̄лело.*

У Грацу, у касарни, прве летње ноћи по доласку, Ђусица је сањао необичан и страшан сан, који се увек сања када се нешто ломи и пропада а гради се ново. Тај сан памтио је цео живот и могао га је испричати и на његовом крају.

Он гласи:

*Сањао је мно̄ш̄ӣво младих људи. У љомили, а неки расӯӣӣ.*

*Сви ис̄ӣӣ: ле̄ӣи, високи, бледа лика и црне косе.*

*Који су моји? љӣӣао се.*

*Бирај рекли су му.*

*Сви су ис̄ӣӣ. Све̄једно.*

*Води које̄ оће̄ш.*

#### 6.

Шине за возове тог лета 1914. године биле су спремне да пребаце војску ка Русији. У селу В. у Банату насељеном солунским добровољцима из Великог рата, из Лике, Херцеговине и Босне,

причало се да је аустроугарска војска имала јединицу која је сла-  
нином подмазивала шине да возови брже иду. *(А иако да не ђану.)*

Пепица Враговић, добровољац из Америке, пустолов и коц-  
кар, сасвим озбиљно је тврдио:

*То вам је људи моји била кажњеничка јединица. Састављена  
је била од дебелије овицира који су морали пошмазивати шину, а  
њесу смјели сшавити ни заложај усш.*

*Док не ослабе. Каи ослабе дођу друи.*

*Јоје дебели.*

## 7.

Било како било, Ђусица је стигао у пољску Галицију. Мрач-  
на земља, влажна, мочварна, пуна тамних шума. Јесен је то била  
1914. године и нешто непознато је испаравало цели дан, као да је  
била некаква чудна магла. Ровови су били дубоки, уређени,  
спремни да приме за смрт спремну војску.

Ђусица се није плашио. И пре њега његови су ишли у рат. У  
Босну, Прајску, Ломбардију и Баварску. И нико се није жалио.  
Многи се са тих бојишта нису враћали.

*Изубио се неђе, по личким селима би говорили.*

*Залуи. Маи, нејознаи земља, нејознаи нарои. И иако  
и сии луи.*

*Или неђе сиији у мјесии.*

*И леда.*

## 8.

Био је фебруар 1915. године када су га заробили Руси. Село  
је било завејано, била је ноћ и месечина.

*(Од ње војнике је те ноћи болела глава.)*

Чула се нека грмљавина, онда је бљунула ватра, руски војни-  
ци кренули су на јуриш. Одјекивало је: *ооо-уу*. Ђусица је добио  
два метка: у ногу и у лопатицу. Када се освестио, бркати Рус ста-  
јао је изнад њега: *Всшави!*, рекао је.

*Тео сам усшати, ал не мерем, причао је унуку Горану пред  
смрт Ђусица. Све ме нешш вуче у онај сњеи и ону мјесечину. Одо  
ја у мјесечину, мислио сам.*

## 9.

Шест месеци лечио се Ђусица у болници за военоилене у Хер-  
сону, на Дњепру. Ту је научио да пије чај. Ујутру, у подне, увече.

*Чај ии је љек за свакојаку болеси, тврдио је. Посље ракије.*

Лечио га је доктор Пјотр Николајевић Грибњиков и сестра Марија Фјодоровна Перњикова. Сестра Марија залечила му је ране. Имала је крупне плаве очи и забринута га је гледала.

Његова жена Јека сумњала је у Банату да је *има неке у Русији*. Ћусица се смешио и увртао брк. Увек је пред више сведока, обично кад би се *комушао* кукуруз, а кад је Јека била присутна, говорио:

*Тамо у Баџаиду седморица Лала довела жене из Русије. А били жењени.*

*О какав свијет, чудили су се присутни, па и сама Јека.*

## 10.

*Када су деду њреместили код Курјана, њамо око Урала, као военоилена – райној заробљеника код домаћина Сергеја Василијевича Калијакова у јесен 1915. године био је већ излечен, причао је на једној седељци на београдском Сењаку 27. септембра 1989. године његов унук Горан Пањак новинар Радио Београда.*

*Дочекао га је домаћин чији је син био у војсци и који је имао њри кћери: Асју, Тању и Варјушкју. Деда је радио све њољске њослове којима је био вичан, а њосле је њшао на њранке код неке сибирске реке.*

*Они су вјењњи а ја њтрам ка меду њоворио је дедга.*

*Када се ѡријавио у добровољце срѡске војске, као и хиљаде друѡих Срба аусѡроуѡарских заробљеника у Русији, домаћин Сергеј Василијевич Калијаков био је очајан. Хиѡео је да га задржи, нудио му најсѡтарију ѡерку Асју за жену. Деда није хиѡео.*

*Био сам у раѡу ка сѡрела одаѡеѡ, говорио је. Њесам зна ѡе ѡу сѡиѡи. Сви су ѡели у добровољце, ѡа и ја.*

*Послали нас ѡрво у ѡрадиѡ Тјумен. Цича зима, нас двију ѡљаде. Личани, Босанци, Ерѡеѡовци, Лале. Посље у Одесу. А ѡамо, Боже мили, море, ѡеѡо, ѡѡѡло, зелено.*

*Ја сам ѡуљао ѡамо с ѡевуѡкама, причао је дедга о свом одласку у српску војску. Јоѡ да нас ѡесу срѡски овиѡири ѡѡѡо су доѡли с Крфа муѡѡирали.*

*А ѡѡѡо ѡе морали су, сѡремали наске за смрѡи, за ѡѡѡибију.*

## 11.

Када су Срби и Бугари ударили једни на друге у Добруци, троуглу између Дунава и Црног мора, било је као и увек када се Бугари и Срби у рату сретну. Ћусица је напредовао, борио се, повлачио, упадао у бугарски ров, бежао из свог рова, био рањен у руку (окачили му неку румунску медаљу), а после када се ратовање

завршило дошао је у децембру 1916. године у варош Березовку код Одесе да мало одмори.

*Јурили смо њом Добруцом ка манийи. Који ће којеј сѣићи. Дали нами лоше љушке манлихерке, сѣаре, зарђале и само сѣоје-десей мейака без шаржера. А ми шѣо ћемо: на бајуней. А и Буѣари на бајуней. Мајко моја ће се месо оѣкида и ће косѣи љуцају.*

*А кай се бјежало, бјежало се. Брзи и ми и Буѣари. Једино је љамейни Миле Муњас одмара кай уѣане у буѣарски ров. Неки веле да је едном засѣа. Наѣли ѣа они наѣи шѣо куѣе мрѣве. Кажу да им је река: Њесам мрѣав одмарам, причао је Ђусица у дугим ноћним зимским разговорима у селу В.*

## 12.

Одговор Миле Муњаса на Ђусицине приче:

*Признајем да сам има брзо ѣрезиме и да ме је ѣо у живојѣу кочило.*

*Кай унићем у буѣарски ров и видим оне засѣале и ја им се ѣри-дружим.*

*Говорили ѣосље да сам ћео да видим како је мрѣвијема.*

*Њесам, оѣију ми, нећо велим мало да одморим.*

*Сви у рајѣу у некакавој журби, само би ја Муњас мало да оданем.*

## 13.

Ђусицин 4. пук Прве српске добровољачке дивизије путовао је на Солунски фронт у зиму 1918. године преко Сибира. Транссибирска железница врела је од војски у пролазу и око ње: руски бољшевици, мењшевици, анархисти, чешки легионари, српски добровољци, уралски и амурски козаци, војска царског адмирала Колчака, разне пљачкашке банде. Ђусица је касније у селу В. причао да су рибе у рекама у дубини Сибира брзе, а људи спори. *(Једино неће око ѣодне, кай мало оѣкриви, убрзају.)*

*А ноћу кай мраз сѣеће, небо ведро, а небом леѣе звијезде и ѣасе се. Една ѣо една. Мношѣво њих на сибирском небу.*

*А ѣи мислиѣ: ће сам доѣа, ће сам сѣиѣа, да ли ћу ѣреживеѣи. А мноѣи ѣесу. Неки су у Сибиру умрли, неки несѣали, а неки око реке Амур осѣали у болницама ѣа су се ѣу ѣосље и ѣоженили.*

*Шѣо ѣеси и ѣи ѣамо осѣа. Нећо си се довука у Банай да ми гроб моју једеш, гунђала је његова жена Јека варећи паленту на земљаном шпорету и ко зна по који пут слушајући Ђусицине приче о Сибиру и Русији.*

14.

*Одеса – Харков – Москва – Ярослав – Чељабински – Омск – Иркутск – Владивосџок – Дајрен – Жуџо море – Хонџконџ – Синџаџур – Цејлон – Индијски океан – Суецки канал – Ејејско море – Солун,* рецитовао је пред деда Ђуром његов петогодишњи унук Горан његов ратни пут из Русије на Солунски фронт 1917–1918. године.

*А саџ јоје,* тражио је *Ђусица. Мора да уџамџи,* говорио је Јеки.

Ако не упамти начисто смо пропали.

15.

Пред множином људи, пред рат у кафани *Код Исе,* причао је Ђусица како се на том путу ка Солунском фронту и новој погибији у Хонгконгу возио на *рикшама.*

*(Љејо сједнеџ а он џе вуче.)*

По завршетку оног Другог рата када је успостављена нова комунистичка власт његов поступак у зиму 1918. године наишао је на осуду партијске организације села.

На том састанку у сеоској школи те 1945. године изречено је следеће:

*Како џа није срамоџа џиџо се возио на људима.*

*То је бездуџан човек.*

*Ексџлоаџисо је радни народ Хонџконџа на наџјори моџуџи начин.*

*Сџо џосџо му није ни џлаџио.*

*Реакција џоџуџи Ђусице је без људскосџи,* говорио је секретар комитета друг Пјановић. *То вам је друџови од солунаџке, добровољачке банде била ексџлоаџаџаџација човека човеком.*

16.

Те 1945. године, правдао се *Ђусица,* у уском кругу исписника и истомишљеника, куџи, а тако да га деца-скојеџци чују.

*(Сувише гласно.)*

*Едном каџи је било неко сџрмо брдо мени било жа чојека. Велим му. Ајмо да се замјенимо. Тако је он сједео и мене ћера уз брдо.*

*Каџи смо сџиџили на њеџов вр клања се он мени, клањам се ја њему.*

*Јоџ сам јуриџо и удара се ноџом у џуџицу, а њему било мило.*

*Слаџко се смија.*

17.

Изводи из записника са седнице МК КПЈ, село В., Банат, 22. септембар 1945. године:

*Ђусицину причу у његовој кући да се радни народ Хонџонџа возио на њему дајем на размајирање и на анализу.*

*Мислим да се џесџи поменуџиої реакционара може разумџији као његово џравдање и извињење.*

*Ја мислим да се он не може оџравдаџији. Он се возио мноџо џуџи на радном народу Хонџонџа, а они на њему само једном. Ваљало би да се они јоџи возе на њему џа да се мало искуџији.*

*Да ли се реџимо ми можемо као замислиџији да смо радни народ Хонџонџа џа да нас он мало воза.*

*Деџа су му џримерни скојевџи не би ваљало. Да не џобеџиу у реакџију.*

*Неће. Неџо, неџа се они возају на њему џо његовој авлиџи.*

18.

*Ђусиџина прича како је у азијским морима видео рибе које лете.*

*Реакџија у селу В., млађи нараштај, крај шесте деџеније 20. века, чувена каџана Враџиџа раја. (Опречна мишљења. Да ли?)*

*Има. Полеџије мало. Осмоџије џиџа има џа џаџну у воду. Па исџочџиџка.*

*Ајде. То су, велиџи, рибе-извиђачи. Доџле да виде Ђусиџу.*

*И његову лажљиву, солунаџиџку банџу.*

*Тако џолеџије, џа на џаџву. Ђусиџа само заџрије уље.*

*Ма, џричао је једном да му је једна намиџивала.*

*Каже: избџечи се уџије и намиџије а има косе очи.*

*Можџа рибе личе на џуде са којима живе.*

*Не верујем. Онда би рибе код нас у Лиџи и Босни све биле џлаваџије.*

*Ђусиџа је једном џричао: еџна ме чуџнула за брк.*

19.

*После џробоја Солунскої фронџиџа у јесен 1918. џодине мој деџа Ђуро враџиџо се у Лику каџа је демобилисан. А џамо џусџиџи и јад. Његови родиџије џи Манојко-Мане и мајџа Зорџа умрли од џиџањолке. Браџи Никола враџиџо се из аусџироуџарске војске као инвалид. Имање џроџало, џлад, џиџче сваке недеље са Хрџаџиџа-франковџима. Ђуро је џаџа оженио моју баџу Јелену Совиљ џеџиџнаесџи џоџина*

млађу од њеџа и њих двоје *џиџа* ће – *џе* ће у Банатџ 1921. џодине на Ферикин салаџ, уз румунску џраницу, причао је Горан Пањак Ђусиџин унук на поменутој седељци у Београду 1989. године.

*Салаџ је био удаљен од села Ц. џеџ километџара. Када џагну киџе и кад завеје ниџе не можеџ са њеџа. Око оних зџрада веџар, завлачи се у собу џри са џри, џоред њих у соби јоџ једна џородиџа Мане Поноћка; не можеџ од новембра до аџрила ни до лекара, ни ди џоџа, до џолицџе, до оџџџине. Проџасџ.*

*Дега Ђуро џредложи, а сви друџи џрихваџе. Пређу џреко џранице, џреко џоља, у Румунију, размонџирају џри и џо километџра џољске џруџе и џине на леђима џренесу на Ферикин салаџ. Прогају џрџовцу Димџиријевиђу и за џе џаре насџу џуџ до села Ц.*

*Пребродџиџо сам џола свијеџа а неђу џних џеџ километџера до села џоворио је дега.*

## 20.

Ђусиџу са Ферикиноџ салаџа 15. априла 1923. године одвео је командант жандармериџске станице села Ц. Мате Главина са три жандарма. Ђутао док су га водили преко атара. Банатско небо било је велико, трава се тек зазеленела, барске птице су се чуле из оближњег канала.

У жандармериџској станици села Ц. испитивао га је тајни редарственик Гена Козловачки, искусан детектив бивше државе задужен за овај и сличне случајеџе.

*џиџа сџе раџили у Румунију, питао је.*

*Ми свраџили, рекао је Ђусиџа. Сџоји џруџа, нема влака, ником не џреба. Били нођу џа залуџали. Неко вели: расклаџај, ваљаће. Поџом расџавили, џа носај.*

*Ми џако нођу кад неће сан на очи џеџамо џољем. Луџамо џамо-амо. Ђе џод сџанемо – исџо. Ђе џод џродужимо – исџо. Мрак и равниџа.*

*И џако налеџимо на џруџу.*

## 21.

Те нођи 23. априла 1982. године када се враћао из редакџије Радио Београда у улици Проте Матеје Ненадовића зауставила су га два крупна човека са капуљачама на глави. Присили су га да уђе у ауто. На предњем седишту седео је човек с брковима, а она двоџиџа сместила су га између себе. Кренули су кроз град; сви људи у ауту су ћутали. У једном тренутку ставили су му повез преко очију.

Није знао колико су путовали. Изгубио је појам о времену. Могло је то бити петнаест минута или неколико сати. Није осећао да аутомобили улази у кривине и помислио је да се возе равницом.

После неког времена ауто је стао. Људи с га извели из њега и запахнуо га је свеж пролећни ветар.

*Број до двадесет, тихо му је рекао неко, ња онда одвежи њовез.*

Бројао је. Чуо је да се ауто удаљава.

Када је скинуо повез са очију у мраку препознао је дедину улицу. Схватио је да се налази у улици свог детињства у селу В., у Банату, пред дедином кућом.

## 22.

*На крају дединој живој, негде 1983. године, њишао сам деда Ђуру зашћо су Немачка и Аустроугарска њројале, причао је Горан Пањак септембра 1989. године на београдском Сењаку. Деда Ђуро ми је рекао:*

*Зашћо щћо им је несћало сланине да њодмажу щине. Али, кад јоје дођу до ње...*